

Oferta i możliwości kulturotwórcze bibliotek XXI wieku

Offer and library culture projects XXI century

Marta Bolińska

UNIWERSYTET JANA KOCHANOWSKIEGO

Słowa kluczowe

biblioteka – czytanie – kultura – rozwój osobowościowy – inicjatywy

Keywords

Library – reading – culture – personal development – initiatives

Abstrakt

W XXI wieku biblioteki przestały być jedynie publicznymi czytelniami czy wypożyczalniami książek. Wychodząc z różnymi pomysłami, stały się ogólnospołecznymi, wielowymiarowymi instytucjami kultury. Inicjatywy lokalne bibliotek osiedlowych (jako oddziałów czy filii ośrodków miejskich) przeradzają się w regionalne czy ogólnopolskie przedsięwzięcia. Na przykład w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Kielcach (w filii nr 3) w latach 2010-2015, oprócz udostępniania księgozbioru, odbywały się imprezy okolicznościowe, konkursy ogólnomiejskie, spotkania autorskie, promowano twórczość artystów z regionu (np. wystawy malarskie, fotograficzne, rękodzielnicze). Miejska Biblioteka Publiczna w Oświęcimiu stworzyła jedyne w Polsce Centrum Literatury Dziecięcej. Pracownicy bibliotek korzystają z 17 zalet książki sformułowanych przez Szwedzką Akademię Literatury Dziecięcej.

Abstract

In the twenty-first century libraries are no longer just some public reading rooms or book rental facilities. Brimming with a variety of ideas, they have become social, multidimensional cultural institutions. Local initiatives of district libraries (being branches or subsidiaries of municipal institutions) often develop into regional or even nationwide projects. The Municipal Public Library in Kielce

(a subsidiary No. 3) is a fine example of such endeavours: between 2010–2015, in addition to its statutory services, it was hosting a number of events, citywide competitions, meetings with authors as well as promoting regional artists and their works (these included painting, photography or handicrafts exhibitions). What is more, public Library in Auschwitz created Poland's first Children's Literature Centre. Finally, Library staff is known to understand and benefit from the 17 advantages of books formulated by the Swedish Academy of Children's Literature.

Oferta i możliwości kulturotwórcze bibliotek XXI wieku¹

Gdzie może mieszkać książka? W Warszawie zadomowiła się w pniu drzewa, w Bełchatowie w regale na przystanku autobusowym, w Konstancinie w budce telefonicznej, w Krakowie na wózku, w Kielcach w walizce i na podwórkach. Jest to część akcji-kampanii promującej czytelnictwo² oraz wyraz troski dorosłych, w tym społeczności i środowisk lokalnych, o prawidłowy rozwój dzieci i młodzieży³.

Starania o promowanie czytelnictwa podejmowane są od dawna. Szwedzka Akademia Literatury Dziecięcej sformułowała nawet 17 zalet korzystania z książki. Dobrodziejstwa i pożytki płynące z kontaktu z lekturą podkreślają naukowcy⁴ (np. neurobiolodzy, psychologowie, kognytywiści), nauczyciele i rodzice. Patronują im i wspierają fundacje (np. ABC XXI), stowarzyszenia, urzędy i instytucje państwowe, w tym zwłaszcza biblioteki i ośrodki kultury. W niniejszym szkicu przyjrzymy się m.in. działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej w Kielcach oraz pracy Centrum Literatury Dziecięcej w Oświęcimiu. Wskażemy też ważne obszary współpracy z tekstem i zbadane skutki oddziaływania literatury.

¹ Przede wszystkim na przykładzie Filii nr 3 Miejskiej Biblioteki Publicznej w Kielcach w latach 2010-2015 oraz działalności Centrum Literatury Dziecięcej w Oświęcimiu.

² Por. Narodowy Program Rozwoju Czytelnicstwa na lata 2016-2020. Priorytet 3. Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków, form i trybu realizacji Priorytetu 3 „Narodowego Programu Rozwoju Czytelnicstwa” dotyczącego wspierania w latach 2016-2020 organów prowadzących szkoły oraz biblioteki pedagogiczne w zakresie rozwijania zainteresowań uczniów przez promocję i wspieranie czytelnictwa dzieci i młodzieży, w tym zakup nowości wydawniczych.

³ Zob. również Program realizowany w roku 2015 w szkołach podstawowych „Książki naszych marzeń” (niezależny od Narodowego Programu Rozwoju Czytelnicstwa 2016-2020).

⁴ T. Stegemann, *Wybrane aspekty z neurobiologii i historii ewolucji*, [w:] T. Stegemann, M. Hitzeler, M. Blotvogel, *Artererapie dla dzieci i młodzieży*, przeł. E. Cieślik, Gdańsk 2015.

Od rodzinnych rytuałów do SALD, MBP i CLD⁵

Obserwacja życia codziennego, doświadczenia szkolne, tradycja kulturowa oraz bogata bibliografia⁶ wskazują, że obcowanie z literaturą, a dokładniej – czytanie jest nieodłącznym elementem życia człowieka⁷. Badania naukowe potwierdzają, że dzieci w wieku kilku miesięcy reagują na głos bliskich osób. Nie tyle ważne jest, co do nich mówią inni, istotniejsze jest to, że mówią. Równie ważne staje się to, jak mówią. Wyczuwają tembr głosu, intonację, uczucie. Przekaz intencji w paradźwiękach może być daleko istotniejszy niż samo słowo, a dokładniej znaczenie, które ono niesie. Podstawą i nośnikiem informacji staje się nie to, co jest składnikiem werbalnym mowy, lecz to, co staje się elementem emocjonalnej więzi. Więź bowiem wykształca się dzięki poczuciu bliskości, zainteresowaniu, miłości.

„Pierwszy kontakt dziecka z lekturą nie jest bezpośredni. Dziecko najpierw słucha, jak dorośli mówią do niego wierszem lub prozą, opowiadają mu historie zmyślane i prawdziwe, a w końcu czytają książki⁸ – podaje Alicja Baluch. Nieco starsze dzieci lubią słuchać prostych fabuł⁹. I to zarówno, kiedy są one opowiadane, jak też wtedy, kiedy dorośli czytają opowieści z książek¹⁰. Przed laty czytanie i opowiadanie stanowiło ważny sposób spędzania wolnego czasu, kształtowało poczucie bliskości między ludźmi, było formą zabawy i miłą rozrywką¹¹. Z czasem pojawiły się inne pomysły na organizację czasu wolnego, a słuchanie opowieści czy czytanie książek zostało ograniczone przez nowe technologie.

⁵ SALD – Szewdzka Akademia Literatury Dziecięcej; MBP – Miejska Biblioteka Publiczna; CLD – Centrum Literatury Dziecięcej.

⁶ E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, Sopot 2003; *Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*, pod red. A. Michalskiej, Poznań 2006; *Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania*, pod red. B. Muchackiej, Kraków 2008 oraz *Rodzina wobec zagrożeń*, pod red. M. Dudy, Kraków 2008; *Twórczość dzieci i młodzieży. Stymulowanie, badanie, wsparcie*, pod red. K. J. Szmidta i W. Ligęzy, Kraków 2009.

⁷ Por. M. Bolińska, *Komunikacja czytelnicza: dorośli-dzieci. Uwarunkowania i efekty lektury*, Kraków 2010.

⁸ A. Baluch, *Nauka lektury*, [w:] *Dziecko i świat przedstawiony, czyli tajemnice dziecięcej lektury*, Wrocław 1994, s. 57.

⁹ M. Bolińska, *Od narracji baśniowej po głosowy teatr Marii Konopnickiej (O retorycznych wartościach literackiej baśni)*, [w:] *Teatr wymowy. Formy i przemiany retoryki użytkowej*, pod red. J. Sztachelskiej oraz J. Maciejewskiego i E. Dąbrowicz, Białystok 2004, s. 354.

¹⁰ Por. D. Simonides, *Współczesny folklor słowny dzieci*, [w:] *O literaturze dla dzieci i młodzieży. Studia, rozprawy, szkice*, Warszawa 1975, s. 54.

¹¹ Por. K. Kuliczowska, *Wielcy pisarze – dzieciom (Sienkiewicz, Konopnicka)*, Warszawa 1964, s. 88-149.

Okazuje się jednak, że nie tylko rozrywkowa funkcja wpisana jest w zadania opowieści. Tkwią w nich także ważne zadanie poznawcze, wychowawcze, edukacyjne, a nawet terapeutyczne¹². Głośne czytanie i słuchanie rozwija umysł, zwiększa zdolność koncentracji, rozumowania, przyswajania informacji, kształtuje wyobraźnię, a ponadto, a może przede wszystkim, tworzy naturalną więź między osobą czytającą (dorosłym) i słuchającą (dzieckiem)¹³. Poprzez sytuację narracyjną tworzy się też podstawowy model dziecięcego bytowania – toposu dziecięstwa wyrażonego w „byciu razem”. Chodzi tu zarówno o wspólnotę przestrzenną, jak i psychiczną, dotyczącą dziecka i dorosłego, który występuje jako świadek, opiekun, przewodnik. Owo „bycie razem” daje dziecku poczucie bezpieczeństwa i pomaga kształtować wewnętrzny system wartości¹⁴.

Współcześnie nauka, w tym neurologia kognitywna, poszukuje neurofizjologicznych podstaw pamięci, percepcji, przetwarzania danych. Jak dowodzą badania naukowe, w okresie niemowlęcym między neuronami budują się nowe połączenia, zaś pierwszy rok życia dziecka najprawdopodobniej stanowi najważniejszy okres w rozwoju mózgu¹⁵. Korzystając z klasycznych prac psychologicznych i filozoficznych, a także dostępnych w XXI wieku danych naukowych¹⁶ K. Kofta odnotowuje: „Uczeni zajmujący się badaniem zdol-

¹² S. Wortman, *Od starożytnego mitu do czarodziejskiej baśni*, [w:] *Wybrane problemy literatury dla dzieci i młodzieży. Artykuły i szkice*, opr. Z. Brzuchowska, Rzeszów 1980, s. 96-110.

¹³ Por. J. Cieślowski, *Teoretyczne problemy dziecięcej kultury literackiej*, [w:] *Kultura literacka w przedszkolu*, t. I, Warszawa 1982, s. 186 oraz A. Baluch, *Bohater literacki w funkcji pośrednika*, [w:] *Dziecko i świat przedstawiony...*, s. 71, 77.

¹⁴ Por. A. Baluch, *O mitycznej roli przewodnika*, [w:] *Archetypy literatury dziecięcej*, Wrocław 1993, s. 62 -63. Zob. także J. Papuzińska, *Składniki podkultury dziecięcej w baśni*, [w:] *Zatopione królestwo. O polskiej literaturze fantastycznej XX wieku dla dzieci i młodzieży*, Warszawa 1989, s. 143-154. Por. rozdziały: *Sen i jego funkcje w literaturze bajecznej; Uczłowieczenie świata; Leśne utopie; Dom w baśni; Wędrowcy i tułacze; Zabawa z czasem; Autotematyzm baśni; Krainy trwogi i ciemności; Dobro zwycięskie*.

¹⁵ Por. P. H. Lindsay, D. A. Norman, *Procesy przetwarzania informacji u człowieka. Wprowadzenie do psychologii*, tłum. A. Kowaliszyn, Warszawa 1991. Zob. J. Kordys, *Kategorie antropologiczne i tożsamość narracyjna. Szkice z pogranicza neurosemiotyki i historii kultury*, Kraków 2006; K. Oatley, J. M. Jenkins, *Zrozumieć emocje*, Warszawa 2003; *Natura emocji: podstawowe zagadnienia*, pod red. P. Ekmana i R. J. Davidsona, Gdańsk 2002; *Neuropsychologia emocji: poglądy, badania, klinika*, red. A. Herzyk, A. Borkowska, Lublin 1999 oraz Z. Nęcki, *Komunikacja międzyludzka*, Kraków 1998. Zob. również K. Kofta, *Gdyby zamilkły kobiety...*, Warszawa 2005, s. 54.

¹⁶ Zob. I. Koźmińska, E. Olszewska, *Wychowanie przez czytanie*, Warszawa 2010, s. 197-260.

ności twierdzą, że przeciętna ilość słów, usłyszanych dziennie w okresie niemowlęstwa, determinuje późniejsze osiągnięcia, gdy się do dziecka mówi, lub ich brak, gdy pozostawione jest samo sobie. Gdy nie ma wystarczająco dużo kontaktu werbalnego. Co więcej, uważa się, że inteligencja dziecka kształtuje się lepiej, gdy czuje przyjazny, ciepły stosunek osoby, która do niego się zwraca. Jeśli nastawimy DVD z nagraniem głosem, efektu pozytywnego nie będzie. Wymagana bowiem jest już wówczas interakcja¹⁷.

Kontakt bezpośredni to jeden z ważniejszych czynników w rozwoju dziecka¹⁸. Z badań naukowców wynika, że dzieci odbierają dziennie około 13 tysięcy słów i 400 interakcji językowych. Psychologowie twierdzą, że zarówno rozmowa, jak i głośne czytanie (opowiadanie) może stanowić kamień milowy w rozwoju dziecka. Bo klucz do wychowawczego i życiowego (społecznego) sukcesu tkwi w dużej mierze w nawiązywaniu i podtrzymywaniu kontaktu z dzieckiem, nieustannym budowaniu relacji, częstych interakcjach, czyli w tzw. byciu razem. Potwierdzenie ważności powyższych spostrzeżeń znajdujemy, żeby wymienić tylko niektóre pozycje, w literaturze naukowej (*Dziecięce spotkania z książką* oraz *Czytania domowe* J. Papuzińskiej¹⁹), w pracach popularnonaukowych i wypowiedziach publicystycznych (*Gdyby zamilkły kobiety* K. Kofty), wreszcie w literaturze pięknej (*Córka Robrojka* Małgorzaty Musierowicz, *Poczwarka* Doroty Terakowskiej, *Nagi sad* oraz *Traktat o łuskaniu fasoli* Wiesława Myśliwskiego). Przywołajmy scenę z tekstu.

Nad łóżkiem dziecka pochyla się młoda kobieta. To jego matka. Wyrzuca z siebie słowa: potoki, rzeki, morza, kaskady, wodospady słów. Śmieje się, żartuje, opowiada o świecie. Mówi, gdy delikatnie budzi dziecko do karmienia. Gdy niemowlę otwiera oczy, od razu dowiaduje się, co zdarzyło się w domu, co widać za oknem, jakie odgłosy słychać z oddali, matka opowiada o ludziach, dźwiękach, kolorach, pociągach, samochodach, samolotach na niebie, o podróżach²⁰

– przekonuje w książce *Gdyby zamilkły kobiety* Krystyna Kofta.

¹⁷ K. Kofta, *Gdyby zamilkły kobiety...*, Warszawa 2005, s. 55.

¹⁸ K. Krasoń, *Ciało jako węzeł znaczeń w pedagogice twórczości*, [w:] *Twórczość dzieci i młodzieży. Stymulowanie, badanie, wsparcie*, pod red. K. J. Szmida i W. Ligęzy, Kraków 2009, s. 31–45.

¹⁹ J. Papuzińska, *Dziecięce spotkania z książką*, Warszawa 2007 oraz *Czytania domowe*, Warszawa 1975; też: *Drukowaną ścieżką*, Łódź 2001 oraz *Dziecko w świecie emocji literackich*, Warszawa 1996; *Inicjacje literackie. Problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką*, Warszawa 1981; *Książki, dzieci, biblioteka: z zagadnień upowszechniania czytelnictwa i książki dziecięcej*, Warszawa 1992. Zob. również G. Leszczyński, *Literatura i książka dziecięca*, Warszawa 2003.

²⁰ K. Kofta, *Gdyby zamilkły kobiety...*, Warszawa 2005, s. 53–54.

W rozumieniu świata społecznego i w konstruowaniu tożsamości ogromne znaczenie ma narracja/opowiadanie/czytanie. Ludzie zazwyczaj pamiętają czynności, osoby, przedmioty, zdarzenia, miejsca, czas i uczucia. Reprezentacjom zdarzeń z reguły nadają formę skryptu, nazywanego też opowieścią lub narracją (opowiadaniem). Również w procesie komunikowania nie sposób nie wskazać znaczenia myślenia narracyjnego i paradygmatycznego.

Narracja jest jedną z wielu możliwości rozumienia siebie czy otoczenia²¹. Należy jednak do form naturalnych „wypowiedzenia się”. Dzięki niej porządkowane jest życie człowieka, narracja pozwala zrozumieć klęskę, niepowodzenie, bywa, że staje się jednym z warunków adaptacji do stresu²². Uważa się nawet, że „niemożność narracyjnego strukturalizowania doświadczeń w ważnych dla jednostki sferach życia odbija się negatywnie na jej funkcjonowaniu”²³. Dostarczenie materiału do budowania opowieści jest często uznawane za podstawę procesu poznawczego lub terapeutycznego. Miejscem, gdzie wciąż spotykamy się ze słowem, z narracją, choć porzerzyła się jej możliwości techniczne, jest skarbnica tekstów – biblioteka. Jak pisze Maria Molicka: „Ekstremalna deprywacja kulturowa wyrażająca się w braku stymulacji poznawczej, także językowej, prowadzi do trwałych zaburzeń, co zostało udokumentowane obserwacjami izolowanych od środowiska społecznego tzw. dzikich dzieci”²⁴.

To jeszcze jeden powód, dlaczego warto sięgać po książki. Rozwijając umysł/wyobraźnię, przyczyniają się ponadto do odkrywania talentów, również w przestrzeni artystycznej. Sprzyjają budowaniu relacji międzyludzkich, co zaowocować może w przyszłości, w myśl przekonania: „czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci”.

²¹ Zob. U. Tokarska, *Wybrane strategie wykorzystania tekstów literackich w narracyjnych oddziaływaniach profilaktycznych*, [w:] *Narracja. Teoria i praktyka...*, s. 471-500.

²² O wynikach badań związanych ze skutkami czytania piszą I. Koźmińska, E. Olszewska, *Wychowanie przez czytanie*, Warszawa 2010, s. 197-260 (program badań sfinansowany przez środki pochodzące z MKiDN).

²³ J. Trzebiński, *Narracja jako sposób...*, s. 94.

²⁴ M. Molicka, *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Poznań 2011, s. 24.

Miejska Biblioteka Publiczna²⁵ w Kielcach, filia nr 3²⁶

Miejska Biblioteka Publiczna w Kielcach powołana została Uchwałą nr 977/2002 Rady Miejskiej w Kielcach 28 lutego 2002 roku i wpisana do Rejestru instytucji kultury. Powstała z 12 filii bibliotecznych Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Kielcach. Jako odrębna instytucja rozpoczęła działalność 1 maja 2002 roku. W ciągu kilku lat struktura MBP była modyfikowana, w miarę konieczności powstawały nowe działy: automatyzacji i informatyzacji, gromadzenia i opracowania zbiorów. Rozszerzana była również sieć filii. Filia nr 3 (Jagiellońska 36) jest jednym z 13 oddziałów. W latach 2010–2015 w filii nr 3 MBP²⁷ w Kielcach wiele się działo. Otóż na ogólnorozwojową, kulturotwórczą i społeczną funkcję bibliotek, tym filii nr 3, składają się: udostępnianie księgozbioru²⁸, współpraca z organizacjami (np. program biblioterapii

²⁵ W 2005 roku uruchomiono 13 placówkę Pod Dalnią, a w 2009 roku filia nr 8 została przeniesiona z ul. Żeromskiego na Osiedle Barwinek. Wszystkie oddziały – filie poprawiły swoje warunki lokalowe. Miejska Biblioteka Publiczna w Kielcach jest całkowicie zautomatyzowana. Pracuje w Systemie Bibliotecznym MATEUSZ. Zob. <http://www.mbp.kielce.pl/obibliotece.php>; dostęp 29.11.2016r.

²⁶ Serdeczne podziękowania składam pani Barbarze Muszyńskiej i paniom bibliotekarkom z filii nr 3 MBP za przygotowanie i udostępnienie wielu cennych materiałów do niniejszego tekstu.

²⁷ Miejska Biblioteka Publiczna Kielcach gromadzi i udostępnia materiały z różnych dziedzin wiedzy: książki naukowe, popularnonaukowe, literaturę piękną dla dorosłych i dzieci, czasopisma, zbiory specjalne, w tym kasety video, płyty DVD, kasety z „książką mówioną”, kasety i książki do nauki języków, zbiory multimedialne na płytach CD sukcesywnie wzbogacane przez zakup nowości, wydawnictwa dotyczące Kielc. Biblioteka dysponuje księgozbiorem, który liczy ponad 310 000 woluminów. Por. <http://www.mbp.kielce.pl/zbiory.php>; dostęp 29.11.2016r.

²⁸ Są to książki z zakresu literatury pięknej klasycznej i współczesnej, lektury szkolne, wydawnictwa popularnonaukowe, informacyjne, encyklopedie, słowniki, kompendia wiedzy. W ramach czasopiśmiennictwa prenumerata obejmuje prasę codzienną, tygodniki, czasopisma popularnonaukowe, magazyny ilustrowane oraz czasopisma w językach obcych (filia nr 9 – Newsweek, The Economist, Fucus, La Figaro oraz 36 tytułów czasopism lingwistycznych do ćwiczeń językowych). Filie oferują 107 tytułów czasopism. Zbiory specjalne zawierają: kasety video i płyty DVD, kasety z „książką mówioną” (filia nr 9 posiada książki z literatury pięknej i popularnonaukowej nagrane na kasetach magnetofonowych i płytach w interpretacji najwybitniejszych polskich aktorów – ponad 600 tytułów – 2350 kaset i płyt), multimedia na płytach, wydawnictwa dotyczące biblioterapii (literatura popularnonaukowa i piękna na temat uzależnień, patologii i zagrożeń), Judaika – wydawnictwa książkowe dotyczące historii kultury społeczności żydowskiej, głównie z Kielcczyny. Szczególną chluba zbiorów są wydawnictwa dotyczące Kielc, w tym „Akademicka półka” (publikacje pracowników kieleckich uczelni państwowych i prywatnych), wydawnictwa Kieleckiego Towarzystwa Naukowego, Biura Wystaw Artystycznych, Muzeum Narodowego, Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego, Muzeum Wsi Kieleckiej, inne wydawnictwa związane z Kielcami, zbiory muzyczne (nuty, płyty,

dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i rozwojowymi, w tym dla niesłyszących), promowanie twórczości artystów z regionu (współczesna galeria sztuki, np. wystawy malarskie, fotograficzne, rękodzielnicze). Biblioteka to również miejsce spotkań towarzyskich, rozmów i wymiany myśli (m.in. imprezy okolicznościowe, konkursy ogólnomiejskie, spotkania autorskie, dyskusyjne kluby książki).

Codziennosc w bibliotece

W starożytności za najbardziej popularną, najslawniejszą (i najstarszą) uważano Pinakotekę ateńską. W nawiązaniu do tej tradycji, w filii nr 3 Miejskiej Biblioteki Publicznej w Kielcach, upowszechnia się sztukę poprzez wystawy „okienne”. Pinakoteka (wystawa dzieł sztuki) to stały element kulturotwórczego oddziaływania placówki. Rok 2011 przyniósł ekspozycję malarstwa Rafała Piotra Gajdy. W 2012 roku Arkadiusz Muszyński zachęcał do poznawania świata „Linijką i cyrklem”. Obfitością odznaczał się rok 2013. Zorganizowano aż pięć wernisaży, w tym: Anny Woś „Pastele”, Józefa Tarnowskiego „Malarstwo, Władysława Trzpiota „Płaskorzeźby”, Elżbiety Kmity „Szkice z podróży. Rysunek” oraz Barbary Muszyńskiej i Anny Kopczyńskiej „Rękodzieło na drutach i szydełku”. Podobnie było w roku 2014. W galerii okiennej biblioteki można było podziwiać zdjęcia Małgorzaty i Bartłomieja Sęków „Drewniane jest piękne”, malarstwo Barbary Furmańczyk (cykl „Kwiaty”), „Gobeliny” Marii Szewczyk oraz „Akwarele” Rafała Gajdy, a także dwie fotograficzne wystawy „Oblicza mojego miasta. Tak było – Tak jest” oraz „Zmienne koleje dworca. Ze zbiorów Muzeum Historii Kielc”. Dwa pokazy fotograficzne „Oblicza mojego miasta. Literackie ścieżki” oraz „Mój region w Unii Europejskiej” wzbogaciły ofertę artystyczną w 2015 roku. Również dwa spotkania ze sztuką – „Portrety Papieży. Pejzaże” Barbary Furmańczyk i „W tęczyowych barwach. Praca zbiorowa. Kolorowani dla dorosłych” – odbyły się w roku 2016.

Formą upowszechniania kultury (upamiętnianie ważnych rocznic i wydarzeń narodowych) jest ponadto organizowanie wystaw pokonkursowych. To, co dzieje się w mieście, znajduje odbicie także w galerii okiennej i salach biblioteki. Wśród najbardziej charakterystycznych warto przywołać ekspozycje: w 2013 roku „Poeci dziecięcej radości” oraz w „150. rocznicę powstania styczniowego na Kielecczyźnie”, w 2015 roku „Podróże małe i duże”, zaś w 2016 – „Rok Henryka Sienkiewicza”.

kasety) kieleckich kompozytorów (w trakcie gromadzenia i opracowania), filmy i kroniki filmowe dokumentujące dzieje Kielc od lat 50 – tych. Por. <http://www.mbp.kielce.pl/zbiory.php>; dostęp 29.11.2016r.

Trzy światy i inne spotkania

W ramach stałej oferty zatytułowanej „Trzy światy” pracownicy filii nr 3 biblioteki (MBP) oferują gry, zabawy i podróż po rzeczywistości realnej i wirtualnej dla dzieci i ich rodziców. Zadaniem gier i zabaw jest integrowanie rodzin, uczenie ich wspólnych form spędzania czasu (np. gry planszowe, puzzle); także internet może być rodzinną przygodą, jeśli umiejętnie z niego korzystać.

Biblioteka współpracuje z różnymi instytucjami i organizacjami, szczególny nacisk kładąc na propozycje dla szkół i przedszkoli (dla dzieci w wieku od 3 do 12 lat; SP nr 18, PS nr 22, 26, 29, Niepubliczne Przedszkole im. Św. s. Faustyny „Serduszko”). W ramach biblioterapii, dzięki pomocy nauczyciela języka migowego, prowadzone są zajęcia dla dzieci niedosłyszących z Zespołu Placówek Szkolno-Wychowawczych. Odbywają się również spotkania otwarte dla dzieci niepełnosprawnych intelektualnie (np. „Od rzeczy do rzeczy” dotyczące wykorzystania przedmiotów codziennego użytku). W czasie wakacji czy ferii działa „Akademia artystyczna”. Z materiałów z tzw. odzysku (z nakrętek, butelek plastikowych, rolek po papierze toaletowym, sznurków, pudeł kartonowych itd.) powstają niezwykle budowle, w tym zamki, tunele, domki i inne obiekty.

Filia łączy własną aktywność z pracą Filharmonii Świętokrzyskiej, Muzeum Historii Kielc, Teatru Lalki i Aktora „Kubus”, Stowarzyszenia Siemacha, Ośrodka Kultury „Ziemowit” (filia DK „Zameczek”) oraz Pokojowego Patrołu (grupy wolontariuszy WOŚP), informując o ciekawych wydarzeniach kulturalnych i zapraszając do udziału w nich. Współpraca pracowników MBP oraz Muzeum Zabawy i Zabawek zaowocowała programem sobotniego, głośnego czytania książeczek, w ramach kampanii czytelniczej „Cała Polska czyta dzieciom” w Kawce Zabawce przy Muzeum Zabawy i Zabawek, któremu towarzyszą gry i zabawy ruchowe (także dla chętnych rodziców).

Walizkowa biblioteka podwórkowa i kluby dyskusyjne

Przez kilka lat działała tzw. biblioteka podwórkowa, której celem było zaznajamianie z książką, uczenie nawyku sięgania po lekturę, propagowanie czytelnictwa (projekt organizacji ATD Czwarty Świat). Studentki i studenci, z wielką walizką, wędrowali w soboty na place zabaw z książkami, kocami, zabawkami, grami planszowymi i materiałami plastycznymi, by wspólnie z dziećmi spędzać czas na zabawie i lekturze. W deszczowe dni spotkania odbywały się w pomieszczeniach bibliotek. Uruchomiony niedawno Program Operacyjny „Promocja czytelnictwa” MKiDN przyczynił się do powołania Dyskusyjnych Klubów Książki, dzięki czemu ich miłośnicy mogą się spoty-

kać, rozmawiać o literaturze, poznawać autorów, wymieniać się wrażeniami i poglądami na temat nowości wydawniczych. DKK uaktywniły się zwłaszcza w filiach nr 2, 4, 8, 9. Niektóre oddziały przystosowane są również do potrzeb czytelników z dysfunkcją wzroku (np. filie dysponują czytnikami). MBP wraz z filiami dba także o osoby z niepełnosprawnością ruchową. W większości obiektów nie ma kłopotu z dostaniem się do sal bibliotecznych (wejścia wyposażone są np. w podjazdy, schodołazy). Pracownicy, motywując do czytania, kierują się również wytycznymi Szwedzkiej Akademii Literatury Dziecięcej.

17 zalet książek dla dzieci wg Szwedzkiej Akademii Literatury

Szwedzka Akademia Literatury Dziecięcej, doceniając książkę, wyeksponowała siedemnaście jej zalet, wskazując na to, co istotne, w tym, fakt, że książka umożliwia spotkanie ze sztuką (obrazem/obrazkiem), literaturą, wreszcie z rodzicami. Kontakt z przekazem literackim wpływa na rozwój słownictwa odbiorcy, uczy wyrażania myśli i rozumienia innych ludzi, wspomaga rozwój procesów poznawczych, poszerza świadomość, otwiera na świat i siebie samego. To przecież wartości nie do przecenienia.

Święto książki dla dzieci zostało ustanowione w 1967 roku. Co roku odbywa się w innym państwie. W Polsce obchodzono je uroczyście w 1980 roku (Polska była organizatorem)²⁹. Dzień ten wiąże się z wspieraniem czytelnictwa oraz rozpowszechnianiem książek dla dzieci. Pomaga w tym przedsięwzięciu 17 zalet płynących z lektury, które opracowała Szwedzka Akademia Literatury Dziecięcej (SALD).

1. Książka pozwala rozwijać język i słownictwo, uczy wyrażać myśli i rozumieć innych.
2. Książka rozwija myślenie, dostarcza pojęć myślowych i nowych idei, rozszerza świadomość i świat.
3. Książka pobudza fantazję, uczy budować obrazy w wyobraźni.

²⁹ Co roku, 2 kwietnia, obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Książki dla Dzieci. Święto zostało ustanowione w celu promowania literatury i grafiki wśród młodych czytelników. 2. kwietnia to również dzień urodzin Hansa Christiana Andersena. Co roku inny kraj jest gospodarzem Dnia Książki dla Dzieci. Jego zadaniem wówczas jest zaprojektowanie i rozesłanie do innych krajów plakatu z mottem. Polska była gospodarzem tego dnia w roku 1980, motto: „Książka moim oknem na świat” wymyślił Wojciech Żukrowski, plakat zaprojektował Jerzy Czerniawski. Zob. <http://www.institutksiazki.pl/wydarzenia,aktualnosci,32905,miedzynarodowy-dzien-ksiazki-dla-dzieci.html>; dostęp 30.11. 2016r.

4. Książka dostarcza wiedzy o innych krajach i kulturach, o przyrodzie, technice, historii, tym wszystkim, o czym chcielibyśmy dowiedzieć się czegoś więcej.
5. Książka rozwija nasze uczucia i zdolności do empatii, kształtuje umiejętności wczuwania się w czyjąś sytuację.
6. Książka dodaje sił i zapału, dostarcza rozrywki, emocji, może rozśmieszyć lub zasmucić, może pocieszyć i wskazać nowe możliwości.
7. Książka może stawiać pytania, które angażują i pobudzają do dalszych przemyśleń.
8. Książka uczy etyki, skłania do namysłu nad tym, co słuszne, a co nie, co dobre, a co złe.
9. Książka może wytłumaczyć rzeczywistość i pomóc w zrozumieniu zależności.
10. Książka może udowodnić, że często pytanie ma więcej niż jedną odpowiedź, że na problem da się spojrzeć z różnych stron, może podpowiedzieć inne sposoby rozwiązywania konfliktów niż przemoc.
11. Książka pomaga nam zrozumieć siebie, odkrycie, że są inni, którzy myślą jak my, że mamy prawo do swoich odczuć, reakcji, umacnia nasze poczucie własnej wartości.
12. Książka pomaga zrozumieć innych, lektura książek pisarzy z innej epoki, innego świata i odkrywanie, że ich myśli i odczucia nie różnią się od naszych, buduje tolerancję dla innych kultur i zapobiega uprzedzeniom.
13. Książka jest naszym towarzyszem w samotności; łatwo wziąć ją ze sobą i czytać gdziekolwiek; w biblioteki można ją wypożyczyć za darmo i nie trzeba podłączać do prądu.
14. Książka jest częścią naszego dziedzictwa kulturowego, dzięki niej mamy wspólne doświadczenia i punkty odniesień.
15. Dobra książka dla dzieci, którą można czytać na głos, przynosi radość dzieciom i dorosłym, buduje pomost między pokoleniami.
16. Książka dla dzieci to pierwsze spotkanie z literaturą – nieograniczonym światem, z którego czerpiemy przez całe życie; to bardzo ważne spotkanie, gdyż, jeśli nie zostanie zmarnowane, pokaże, ile może dać dobra literatura.
17. Literatura wzbogaca kulturę kraju, daje pracę wielu ludziom: pisarzom, ilustratorom, wydawcom, bibliotekarzom... Literaturę można również eksportować, przynosząc krajowi dochód i uznanie za granicą.

Kryteria literatury dla dzieci

Według Petera Hunta kryteria literatury dla dzieci są cztery: adresat (dla kogo powstał tekst; kto jest czytelnikiem wirtualnym); użycie książki (przez kogo jest czytana; chodzi o grupę wiekową zwaną dziećmi); charakterystyczny styl (cechy fabuły, słownictwo, kontrola narratora nad tekstem);

wygląd książki (znaczenie szaty graficznej i kompozycji zewnętrznej, w tym koloru czcionki, światła w tekście, rozdziałów itd.)³⁰.

W zbiorze szkiców *Literatura i podkultura dziecięca* Jerzy Cieślowski podaje właściwości literatury pisanej z myślą o młodym odbiorcy oraz odróżnia literaturę dziecięcą od literatury dla dzieci. Wśród wyróżników odnotowuje: styl tekstu (obrazowość, metaforyka, inne cechy języka dostosowane do możliwości dziecka), odbiorcę wirtualnego (wpisana w utwór sytuacja komunikacyjna), oprawę graficzną (np. ilustracje, czcionka, układ stron), ludyczność (humor, zabawa, radość).

Kultura literacka „na zakładkę”

W filii nr 3 do półek można podejść: obejrzyć książkę, poczytać we fragmentach; można też przysiąść w salach i dokonać spokojnego wyboru lektury. Można wreszcie posurfować w sieci czy zapytać pracownika biblioteki o radę, którą książkę warto wziąć do domu. Wraz z zakładką (kolorowe kartonowe misie z kokardkami: we włosach – dla dziewcząt, z „muszką” – dla chłopców).

Na regale z książkami dla dzieci zachęcają do lektury książeczki dla najmłodszych Ewy Ostrowskiej: *Marcinek i zajaczek*, *Przybij piątkę, kolego!* oraz *Zapominalski tatuś*³¹. Warto polecić przy okazji serię „Z supełkiem”³². Autorka otwiera przed dorosłymi (i dziećmi) świat dziecięcych bolączek. Podpowiada, jak oswoić samotność (książeczka *Adaś i miś* opowiada o tym, jak chłopiec z tęsknoty za zapracowanymi rodzicami zaprzyjaźnia się z niezwykle miłym misiem), nabrać odwagi (*Kuba sam w domu* to opowieść o tym, jak wzbudzać w sobie odwagę i radzić sobie z niebezpieczeństwem), poskromić złość (*Loczek, czyli sposób na Zuzię* to sposoby radzenia sobie z gniewem i złością). Mocną stroną wspomnianych pozycji z tej serii są bogate, kolorowe, dynamiczne ilustracje. Warto pamiętać, że dla dzieci Ostrowska wydała na przykład *Przygody króla Gucia i króla Macusia*, *Sen Macusia*, *Pierścioneczek*, *Pan Rurak*, *Kindziombal atakuje czy Mamusia i krokodyl Kamilka*. Między innymi wyjaśnia w nich dorosłym, jak zrozumieć dzieci. Ich wymiar edukacyjny, terapeutyczny i wychowawczy warto docenić.

Z innej półki uśmiecha się ze zdjęć na własnych książkach Anna Czerwińska-Rydel³³, która upowszechnia biografie sławnych ludzi w zbeletry-

³⁰ Zob. P. Hunt, *Criticism, Theory and Children's Literature*, Oxford 1991.

³¹ E. Ostrowska, *Marcinek i zajaczek*, Kraków 2011; a także te same, *Przybij piątkę, kolego!*, Kraków 2011 oraz *Zapominalski tatuś*, Kraków 2010.

³² Oferta Krakowskiego Wydawnictwa Skrzat.

³³ Wydała m.in. *Sto tysięcy kartek. Opowieść o Józefie Ignacym Kraszewskim*, Warszawa 2014; *Piórem czy mieczem. Opowieść o Henryku Sienkiewiczu*, Łódź 2016; *W podróży*

zowanej formie. Wydała m.in. *Sto tysięcy kartek. Opowieść o Józefie Ignacym Kraszewskim, Piórem czy mieczem. Opowieść o Henryku Sienkiewiczu, W podróży ze skrzypcami. Opowieść o Henryku Wieniawskim, Życie pod psem według Artura Schopenhauera* (książka roku 2012 wg Instytutu Książki/Nagroda Literacka Polskiej Sekcji IBBY); *Ciepło-zimno. Zagadka Fahrenheita*, zgromadzone przez MBP i dostępne w filii nr 3.

Pracownicy MBP F3 oferują również – *Bajki bez barier*³⁴ – cykl, który budują opowiadania dotyczące rozmaitych zaburzeń przedstawianych w literackiej formie. Autorkami są m.in. Joanna M. Chmielewska (*Skarb. Epilepsja. Bajki bez barier*, cz. 4) oraz Aleksandra Chmielewska (*Żywe srebro. ADHD. Bajki bez barier*, cz. 3).

Społeczna życzliwość i budowanie kulturowej wspólnoty przejawiają się m.in. w prezentach od ludzi dobrej woli, o czym informują pieczętki – „Dar od czytelnika” – na wielu egzemplarzach książek.

Webinaria i kulturalia

Inicjatywy lokalne bibliotek osiedlowych (jako oddziałów czy filii ośrodków miejskich) mogą przerodzić się w przedsięwzięcia ogólnopolskie. Biblioteki jako lokalne ośrodki kultury mają w sobie ogromną siłę i pełnią ważną rolę społeczną i kulturotwórczą, stają się zaczynem lub spoiwem miejscowej integracji. Tak jak na przykład utworzone kilka lat temu (w 2011r.), m.in. z inicjatywy prof. Joanny Papuzińskiej, środowiska polskich literaturoznawców i społeczności lokalnej Oświęcimia, Centrum Literatury Dziecięcej. CLD stanowi część Miejskiej Biblioteki Publicznej, ale działa jak osobna jednostka podporządkowana potrzebom najmłodszych czytelników (to jedyny w Polsce dział biblioteki miejskiej poświęcony wyłącznie literaturze dla dzieci). Wśród jej zadań warto wymienić np. czytelnio-bawialnie dla dzieci, lekcje biblioteczne, szkolenia dla nauczycieli (praca z książką, również nagrodzoną), sesje naukowe i konferencje, nagrodę literacką im. K. Makuszyńskiego (oraz Nagrodę Czytelników; w 2016 r. otrzymał ją Marcin Prokop za książkę *Longin. Tu byłem*), webinaria (internetowe spotkania-czaty dla dzieci z przedstawiicielami świata nauki i kultury, m.in. spotkanie z prof. Alicją Baluch czy prof. Krystyną Zabawą) oraz zamieszczanie na stronie CLD list książek

ze skrzypcami. *Opowieść o Henryku Wieniawskim*, Łódź 2014; *Życie pod psem według Artura Schopenhauera*, Warszawa 2012 (książka roku 2012 wg Instytutu Książki / Nagroda Literacka Polskiej Sekcji IBBY); *Ciepło-zimno. Zagadka Fahrenheita*, Warszawa 2011.

³⁴ Zob. Joanna M. Chmielewska – *Skarb. Epilepsja*, Bajki bez barier, cz. 4, Szklarska Poręba 2016 oraz Aleksandra Chmielewska, *Żywe srebro. ADHD*, Bajki bez barier, cz. 3, Szklarska Poręba 2016.

polecanych³⁵. Radę Programową tworzą autorytety naukowe w dziedzinie literatury dla dzieci i młodzieży; przewodniczy prof. Jolanta Ługowska z Uniwersytetu Wrocławskiego.

Ponoć wspólne czytanie i rozmowa o książkach to najlepsze, co dorośli – rodzice, dziadkowie, nauczyciele – mogą zrobić dla prawidłowego rozwoju emocjonalnego i intelektualnego dzieci. Za pośrednictwem dobrej i ciekawej lektury dzieci mają okazję powędrować w niezwykły, magiczny, przyjazny świat bliskich im bohaterów, nastolatkom zaś lepiej zrozumieć siebie i otaczającą rzeczywistość, rozwinąć wrażliwość i empatię. Reasumując, mimo ekspansji telewizji, internetu i innych mediów audiowizualnych, pozycja książki wciąż jest znacząca, tak jak nie do przecenienia jest bezpośredni, żywy kontakt z bliską osobą. Zwłaszcza kontakt, który buduje więź (relację) z człowiekiem i dziełem sztuki. Kontakt, dzięki któremu budzi się uspiąca pamięć pokoleń.

Bibliografia

- Baluch A., *Archetypy literatury dziecięcej*, Wrocław 1993.
- Baluch A., *Dziecko i świat przedstawiony, czyli tajemnice dziecięcej lektury*, Wrocław 1994.
- Bolińska M., *Komunikacja czytelnicza: dorośli-dzieci. Uwarunkowania i efekty lektury*, Kraków 2010.
- Bolińska M., *Od narracji baśniowej po głosowy teatr Marii Konopnickiej (O retorycznych wartościach literackiej baśni)*, [w:] *Teatr wymowy. Formy i przemiany retoryki użytkowej*, pod red. J. Sztachelskiej oraz J. Maciejewskiego i E. Dąbrowicz, Białystok 2004.
- Cieślukowski J., *Teoretyczne problemy dziecięcej kultury literackiej*, [w:] *Kultura literacka w przedszkolu*, t. I, Warszawa 1982.
- Kofta K., *Gdyby zamilkły kobiety...*, Warszawa 2005.
- Kordys J., *Kategorie antropologiczne i tożsamość narracyjna. Szkice z pogranicza neurosemiotyki i historii kultury*, Kraków 2006.
- Koźmińska I., Olszewska E., *Wychowanie przez czytanie*, Warszawa 2010.

³⁵ Warto pamiętać, że 2003 roku ustanowiono (czytelnicy, pisarze, krytycy i historycy literatury) Kanon Książek dla Dzieci i Młodzieży. To pokazało, że książka wciąż ma się nieźle, a czytelnictwo nadal istnieje. Na listę 50. pozycji trafiły m.in. utwory: K. Makuszyńskiego, J. Tuwima, Z. Nienackiego, A. i C. Centkiewiczów, A. Szklarskiego, I. Jurgielewiczowej, M. Wojtyłki, E. Nowackiej, L. J. Kerna, A. Kamińskiej, K. Siesickiej, D. Terakowskiej, P. Wojciechowskiego, W. Woroszyńskiego, J. Papuzińskiej, A. Onichimowskiej, J. Kulmowej, K. Kotowskiej. Dokładne informacje na temat zasad oraz tytułów [w:] <http://ksiazki.wp.pl>, dostęp 14.11. 2006.

- Krasoń K., *Ciało jako węzeł znaczeń w pedagogice twórczości*, [w:] *Twórczość dzieci i młodzieży. Stymulowanie, badanie, wsparcie*, pod red. K. J. Szmidta i W. Ligeży, Kraków 2009.
- Kuliczowska K., *Wielcy pisarze – dzieciom (Sienkiewicz, Konopnicka)*, Warszawa 1964.
- Leszczyński G., *Literatura i książka dziecięca*, Warszawa 2003.
- Molicka M., *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Poznań 2011.
- Natura emocji: podstawowe zagadnienia*, pod red. P. Ekmana i R. J. Davidsona, Gdańsk 2002.
- Neuropsychologia emocji: poglądy, badania, klinika*, pod red. A. Herzyk, A. Borkowskiej, Lublin 1999.
- Nęcka E., *Psychologia twórczości*, Sopot 2003.
- Nęcki Z., *Komunikacja międzyludzka*, Kraków 1998.
- Oatley K., Jenkins J. M., *Zrozumieć emocje*, Warszawa 2003.
- Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*, pod red. A. Michalskiej, Poznań 2006.
- Papuzińska J., *Dziecięce spotkania z książką*, Warszawa 2007.
- Papuzińska J., *Czytania domowe*, Warszawa 1975.
- Papuzińska J., *Drukowaną ścieżką*, Łódź 2001.
- Papuzińska J., *Dziecko w świecie emocji literackich*, Warszawa 1996.
- Papuzińska J., *Inicjacje literackie. Problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką*, Warszawa 1981.
- Papuzińska J., *Książki, dzieci, biblioteka: z zagadnień upowszechniania czytelnictwa i książki dziecięcej*, Warszawa 1992.
- Papuzińska J., *Zatopione królestwo. O polskiej literaturze fantastycznej XX wieku dla dzieci i młodzieży*, Warszawa 1989.
- Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania*, pod red. B. Muchackiej, Kraków 2008.
- Rodzina wobec zagrożeń*, pod red. M. Dudy, Kraków 2008; *Twórczość dzieci i młodzieży. Stymulowanie, badanie, wsparcie*, pod red. K. J. Szmidta i W. Ligeży, Kraków 2009.
- Simonides D., *Współczesny folklor słowny dzieci*, [w:] *O literaturze dla dzieci i młodzieży. Studia, rozprawy, szkice*, Warszawa 1975.
- Wortman S., *Od starożytnego mitu do czarodziejskiej baśni*, [w:] *Wybrane problemy literatury dla dzieci i młodzieży. Artykuły i szkice*, opr. Z. Brzuchowska, Rzeszów 1980.